

Det Kongelige Norske
Videnskabs Selskabs Skrifter
(Kgl. Norske Vidensk. Selsk. Skr. 2011(1), 1-223)

Nynorsk ordbokshistorie – eit oversyn

Lars S. Vikør

Det finst ei molbohistorie om at det ein gong kom ei norsk skute til Mols, og innbyggjarane hadde i sitt einfald aldri sett nordmenn før. Da ein av dei rodde ut til skuta for å helse på, hadde sjøfolka rodd i land, men nokre av kassene om bord, som inneheldt levande hummar, hadde velta, og hummarane kraup formålslaust rundt på dekket. Molboen var høfleg og retta fram handa til eit eksemplar, og fekk sjølv sagt eit klyp som gjorde inntrykk. Etter å ha rista av seg dyret, sa han, slik eg hugsar det frå den utgåva eg las i barndommen: ”De er ikke store, nordmennene, men håndfaste er de!”

Den nynorske ordbokshistoria er heller ikkje stor, men ho er handfast. Ho omfattar det største verket i norsk leksikografi nokosinne, *Norsk Ordbok – ordbok over det norske folkemålet og det nynorske skriftmålet*. Den blir presentert av Åse Wetås i denne rapporten. Men i den grad vi kan snakke om ein norsk ordboksklassikar, så kan ingen gjere Ivar Aasens *Norsk Ordbog med dansk Forklaring* (1873) rangen stridig. Men elles må vi seie at kvantiteten ikkje ruver så veldig – når vi ser bort frå den spesielle sjangeren rettskrivingsordlister. Tilfanget av slike er til gjengjeld ganske imponerende for eit folk på knapt fire millionar med kanskje oppimot ein halv million brukarar av den målforma det gjeld. Det har sjølv sagt særlege grunnar som eg skal komme tilbake til.

I den første seksjonen av denne rapporten skal den nynorske ordboks-historia stå i sentrum. Eg startar med ei oversikt over det eg kallar nynorske allmennordbøker. Med det meiner eg ordbøker som tek sikte på å gi eit representerende bilete av det allmenne ordtilfanget i språket, det som er i vanleg bruk i heile befolkninga utan å vere ein-sidedig nytt til særlege grupper, profesjonar, fag eller funksjonar.

Oversynet omfattar både ordbøker og ordlistar. Det er sett opp separate lister for einspråklege ordbøker (med berre nynorsk som kjeldespråk og målspråk) og tospråklege (mellom nynorsk og eit framandspråk). Ordbøker mellom bokmål og nynorsk (stort sett såkalla fornorskingsordbøker) har ei eiga liste som står mellom dei to nemnde, og like eins ordbøker til og frå framand-språk der bokmål og nynorsk er integrerte på den norske sida. Aller først kjem ei særskild liste over dei grunnleggjande verka, som hadde nynorsk i formings-fasen som kjeldespråk og det daverande etablerte skrift-språket (som eg her kallar ”norskdansk” i motsetning til det seinare bokmålet) som målspråk.

Sjølve listene er sette opp av Sylvi Dysvik i samband med masteroppgåva hennar i nynorsk skriftkultur ved Høgskulen i Volda i 2009. Eg har gjennomgått listene hennar og supplert dei med ein del ekstra materiale, så dei kan sjåast på som eit samarbeidsprodukt slik dei her blir lagde fram. I ein seinare artikkel i denne rapporten legg Dysvik sjølv fram tilsvarande materiale om ein annan sentral teig av den nynorske ordbokshistoria, den fagleksikografiske. Tidlegare kjelder til listeføring av dette materialet som eg har nytta her, er Haugen 1984 og Hovdenak 2001.

Eg set da opp og kommenterer tabellane ein for ein.

1 Nynorsk til/frå norskdansk

Forfattar	År	Tittel	Utgjevar og stad	Merknader
Ivar Aasen	1850	Ordbog over det norske Folke-sprog	Trykt hjå Carl Werner & Comp., Kristiania	Ny utgåve med latinske bokstavar ved K. Kruken og T. Aarset på Det Norske Samlaget 2000.

<i>Forfattar</i>	<i>År</i>	<i>Tittel</i>	<i>Utgjevar og stad</i>	<i>Merknader</i>
Ivar Aasen	1873	Norsk Ordbog	Alb. Cammermeyers Forlag. I kommisjon hjå P.T. Mallings Boghandel, Kristiania	Fleire opptrykk, sist på Fonna Forlag 1983. Elektronisk versjon ved Det Norske Samlaget 1997. Ny utgåve med latinske bokstavar ved K. Kruken og T. Aarset på Det Norske Samlaget 2003
Hans Ross	1895	Norsk Ordbog. Tillæg til <i>Norsk Ordbog</i> av Ivar Aasen	Alb. Cammermeyers Forlag, Kristiania	Kom med separate supplementshefte i 1902, 1910, 1912 og 1913. Ny utgåve (faksimile) på Universitetsforlaget 1971 med supplementa inkluderte.
Chr. Vidsteen	1907	Dansk-norsk Ordbog	Eiga utgjeving, Leirvik I kommisjon hos Vestlandske Maalkontor, Bergen	
Steinar Schjøtt	1909	Dansk-norsk ordbog	H. Aschehoug & Co. (W. Nygaard), Kristiania	Nytt opptrykk i 1926, utgjeven av Det Nor-ske Samlaget

<i>Forfattar</i>	<i>År</i>	<i>Tittel</i>	<i>Utgjevar og stad</i>	<i>Merknader</i>
Steinar Schjøtt	1914	Norsk ordbok med ordtyding paa norsk-dansk. Til skule- og litterært bruk	Det Norske Samlaget, Kristiania	
Ivar Aasen (red. Jarle Bondevik, Oddvar Nes og Terje Aarset)	2000	Dansk-norsk Ordbog	Norsk bokreidingslag, Bergen	Aasens ufullførte manuskript, truleg frå 1883, "Til en dansk-norsk Ordbog". Utgitt som band 10 i «Skrifter frå Ivar Aasen-selskapet. Serie A».

Dette er som kjent klassikarane. Aasens og Ross sine verk er så kjende og grundig drøfta at eg går fort forbi dei her, og Schjøtt går eg grundig inn på i neste artikkel i denne boka. Men det kan vere verdt å notere at desse ordbøkene har andre føremål enn dei andre leksikografiske produkta vi skal komme innom i denne artikkelen. Aasen 1850 var ei framlegging av det enorme dialektmaterialet han hadde samla på reisene sine rundt i landet etter oppdrag frå DKNVS. Han gjennomførte ei delvis normering av oppslagsorda, men berre på den måten at han valde oppslagsformer han fann i dialektane utan å tvinge dei inn under eit fast normaliseringskjema. Han beskreiv altså talemålsdata på det språket som da var det einaste skriftspråket i Noreg. I 1873 hadde han forma ut ein skrift-språksnormal som han normerte alle oppslagsorda etter, så eigentleg kan vi seie at det først er her vi finn "nynorsk" (som vi kallar det) i eigentleg forstand framstilt i ei ordbok. Men også her var det berre talemålsord som vart opptekne og behandla. Skriftspråket i seg sjølv var berre potensielt, sjølv om nokre alt hadde begynt å bruke det.

Ross si ordbok kom på eit tidspunkt da nynorsk var komme atskilleg meir i bruk. Men intensjonen hans var berre å komplettere Aasens innsamlingar frå dialektane, så eigentleg er det berre snakk

om ei dialektordbok med forklaringar på det framleis heilt dominerande skriftspråket. Men Ross normerte oppslags-orda etter Aasens system, og hensikta for begge var at orda med denne normalforma skulle få plass i det nye skriftspråket som var under utvikling. Så det er rett å kalle Aasen 1873 og Ross 1895 for nynorske ordbøker, mens Aasen 1850 kanskje helst kan kallast frøet til ei nynorsk ordbok.

Dei nye ordboksfunksjonane som Schjøtts ordbøker signaliserte, skal eg gå nærare inn på i neste artikkel, og der omtalar eg òg alle dei andre ordbøkene i tabell 1.

2 Einspråklege ordbøker og ordlister (berre nynorsk)

<i>Forfatter</i>	<i>År</i>	<i>Tittel</i>	<i>Utgjevar og stad</i>	<i>Merknader</i>
Lars Eskeland	1897	Norsk ordlista	Cammermeyers Forlag, Kristiania	10. utg. 1941
Lars Eskeland	1906	Norsk rettskrivingsordbok	Norli, Kristiania	4. utg. 1948 på Fonna, Oslo, ved Severin Eskeland
Einar Breidsvoll og Knut Liestøl	1938	Nynorsk ordliste	Samlaget, Oslo	
Gerhard Haaland	1939	Norsk ordliste. Nynorsk	Lunde, Bergen	6. utg. 1959
Olav Næs	1939	Nynorsk ordliste for dei høgre skulane	Fabritius, Oslo	
	1942	Ordlister. Ny rettskriving 1941	Blix Forlag, Oslo	”Etter offentleg tiltak”

<i>Forfatter</i>	<i>År</i>	<i>Tittel</i>	<i>Utgjevar og stad</i>	<i>Merknader</i>
Alf Hellevik, Lars S. Vikør m.fl.	1950 -dd	Norsk Ordbok Ordbok over det norske folkemålet og det nynorske skriftmålet	Samlaget, Oslo	Første hefte kom 1950, første band 1966. A. Hellevik var hovudredaktør for bd. 1-2, L. S. Vikør frå bd. 4, O. Grønvik frå bd. 6, L. Killingberg-trø for bd. 6-7, D. Worren frå bd. 7. Band 9 kom ut i 2011. Verket er planlagt avslutta i 12 band 2014.
Einar Breidsvoll og Alf Hellevik	1959	<i>Nynorsk ordliste</i>	Samlaget, Oslo	2. utg. av Breidsvoll og Liestøl 1939
Karl Bakke og Halvor Dalene	1960	<i>Ordliste for folkeskulen. Etter ny lærebok- normal 1959</i>	Cappelen, Oslo	
Ivar Eskeland	1960	<i>Fonna rett- skrivingsord- liste: Nynorsk</i>	Fonna, Oslo	
Severin Eskeland	1961	<i>Nynorsk ordliste: Etter lærebok- normalen 1959</i>	Norli, Oslo	

Forfattar	År	Tittel	Utgjevar og stad	Merknader
Ivar Eskeland og Ingvald Torvik	1962	<i>Aschehougs ordlister: Nynorsk, fullstendig liste, alle former oppførte</i>	Aschehoug, Oslo	
Ivar Eskeland	1962	<i>Aschehougs ordlister: Nynorsk med tradisjonelle former</i>	Aschehoug, Oslo	
Halvor Dalene	1962	<i>Aschehougs ordlister: Nynorsk med tilnærmingsformer</i>	Aschehoug, Oslo	
Alf Hellevik	1962	<i>Nynorsk ordliste: Normalutgåve</i>	Samlaget, Oslo	For lågare skolesteg. 6. utg. 1989
Alf Hellevik	1962	<i>Nynorsk ordliste: Større utgåve med med fornorsk-ingstillegg og liste over forkortingar</i>	Samlaget, Oslo	7. utg. 1993. Frå 8. utg. 1996 med tittelen "Nynorsk ordliste". 10. utg. 2005 ved Kåre Skadberg og Aud Søyland
Lars Bøe og Bernt Fossestøl	1968	Skoleordbok med synonym	Tanum, Oslo	

Forfattar	År	Tittel	Utgjevar og stad	Merknader
Ove Bakken og Olav Næs	1973	Nynorsk ordliste for grunnskolen og vidaregåande skolar	Fabritius, Oslo	
Ivar Eskeland	1978	Nynorsk ordliste med a-infinitiv: fornorskings- og synonymordliste og liste over verb som endar på -a når ein brukar kløyvd infinitiv	Noregs Boklag, Oslo	2. utgåve av I. Eskeland 1960
Jon Bjones og Halvor Dalene	1981	Nynorsk ordliste for alle	Universitetsforlaget, Bergen	Ein del ordforklaringar er tekne med. 4. utg. 1993
Lars Bøe og Bernt Fossestøl	1981	Rettskrivingsordbok med synonym	Tanum, Oslo	5. utg. 2005 på Universitetsforlaget, revidert av Ruth V. Fjeld og Grete Krogstad
Alf Hellevik og Håvard Hjulstad	1983	Ordlste for barnesteget i grunnskolen	Samlaget, Oslo	2. utg. 1988.
Lars Sødal og Håvard Hjulstad	1983	Ordbok for grunnskolen	Samlaget, Oslo	5. utg. 2006

<i>Forfattar</i>	År	Tittel	Utgjevar og stad	Merknader
Marit Hovdenak, Laurits Killingbergtrø, Arne Lauvhjell, Sigurd Nordlie, Magne Rommetveit og Dagfinn Worren	1986	Nynorsk-ordboka. Definisjons- og rettskrivingsordbok	Samlaget, Oslo	Utarbeidd ved Universitetet i Oslo i samarbeid med Språkrådet. Finst òg elektronisk. 4. utg. 2006
A.E. Knappen, A. Thoresen, P.A. Ølmheim	1987	Ordlite for barneskulen	Aschehoug., Oslo	Inneheld synonym, ordforklaringar og døme frå bruksområda til orda.
Marit Hovdenak (hovudred.)	1996	Nynorskordlista. Rettskrivingsordliste for skole, heim og kontor	Samlaget, Oslo	Større enn vanlege skoleordlister.
Lars Anders Kulbrandstad, Olav Veka og Bjarne Øygarden	1996	Nynorskordliste for den vidaregåande skolen	Aschehoug, Oslo	Fleire utgåver.
Ragnvald Taule	1998	Escolas ordbok. Nynorsk	Escola, Indre Arna	
Jon Bjones	2001	Lingua. Nynorskordliste med skrivereglar	Kunnskapsforlaget, Oslo	Har ein del ordforklaringar. 7. utg. 2005

<i>Forfattar</i>	År	Tittel	Utgjevar og stad	Merknader
Lars Anders Kulbrandstad, Olav Veka og Bjarne Øygarden	2003	Ordrett. Ordliste for mellomsteget.	Fagbokforlaget, Bergen	
Lars Anders Kulbrandstad, Olav Veka og Bjarne Øygarden	2004	Ordrett. Ordliste for barnesteget.	Fagbokforlaget, Bergen	2. utg. 2007
Lars Anders Kulbrandstad, Olav Veka og Bjarne Øygarden	2007	Ordrett. Ordliste for ungdomsteget.	Fagbokforlaget, Bergen	
Lars Anders Kulbrandstad, Olav Veka og Bjarne Øygarden	2008	Sidemålsordlista: nynorsk	Fagbokforlaget, Bergen	

Dette er den mest omfattande lista over allmennordbøker, men som ein ser, så består nesten heile lista av rettskrivingsordlister, der det blir gitt opplysningar om rettskriving og bøying, men ikkje definisjonar og andre språkbruksopplysningar (somme av dei fører opp synonym). Berre to verk skil seg ut; det er *Norsk Ordbok*, som er ei mangebands heildekkjande vitenskapleg dokumentasjonsordbok og ei av dei norske nasjonalordbøkene (den andre er *Norsk riksmålsordbok*), og så er det *Nynorskordboka*, som er ei eittbands definisjonsordbok til praktisk bruk. At den sistnemnde typen kom så seint som i 1986, er verdt å merkje seg. Når det gjeld ordlistene, er mengda av dei påfallande, og like eins det at flesteparten er særskilt retta mot skolen, i fleire tilfelle tilpassa ulike klassesteg. Det er eit klart signal om kor marknaden for nynorsk leksikografi er konsentrert; her er det konkurranse mellom forlaga. (Eit par av ordlistene dekkjer ulike variantar av nynorsk innanfor den offisielle rettskrivinga, men dei rettar seg mot vaksne språkbrukarar med spesielle språkhaldningar, sidan offentleg godkjenning til bruk i skolen

føreset at alle tillatne former er oppførte i ordlistene.) Den mest ambisiøse ordlista er Alf Helleviks *Nynorsk ordliste*, som i suksessive utgåver har teke inn stadig meir av korte definisjonar eller forkla-ringar og språkbruksretteiingar, gjerne separat nedst på sidene. Den har sidan 1962 også innehalde eit såkalla ”fornorskings-tillegg”, altså bokmålsord med nynorske ekvivalentar. Ein må vel seie at denne ordlista har fått status som den første blant likemenn, sjølv prototypen på den nynorske ordlista. Dermed er den også blitt offer for polemisk aggresjon i språkstriden på ein måte dei fleste andre leksikografiske produkt er blitt sparte for.

3 Bokmål og nynorsk

<i>Forfattar</i>	År	Tittel	Utgjevar og stad	Merknader
Matias Skard	1901	Landsmaals-ordlista med rettleiding um skrivemaaten	Aschehoug, Kristiania	Ny utgåve i 1903.
Matias Skard	1912	Nynorsk ordbok for rettskriving og litteraturlesnad	Aschehoug, Kristiania	6. utg. 1965 ved Vemund Skard
Leiv Heggstad	1917	Fornorsk-ningsordbok. Norskdan-sk rettskrivningsordbok med norsk ordtyding	Norli, Oslo	3. utg. 1930
Leiv Heggstad	1940	Fornorsk-ningsordliste. Rettskrivningsordliste for bokmål med oversettelse til nynorsk	Norli, Oslo	Forkorta utgåve av <i>Fornorskingsordbok</i> . 6. utg. 1960 ved Kolbjørn Heggstad

<i>Forfattar</i>	År	Tittel	Utgjevar og stad	Merknader
Ragnar Iversen og Ove Bakken	1958	Bokmål-nynorsk, Nynorsk-bokmål Lommeordbok	Damm, Oslo	Ord med lik stavemåte på bokmål og nynorsk er merkte med stjerne i bokmålsdelen, men utelatne i nynorskdelen.
Dag Gundersen	1966	Norsk ordbok. Bokmål og nynorsk	Universitetsforlaget, Oslo	Både bokmål og nynorsk, parallelltekst i rettleiinga.
Dag Gundersen og Boye Wangensteen	1973	Over til nynorsk: Fornorskingsordbok	Gyldendal, Oslo	
Magne Rommetveit	1981	På godt norsk. Synonymordbok med omsetjingar til nynorsk	NKS-forlaget, Oslo	Ny og utvida utgåve 1986.
Magne Rommetveit	1993	Med andre ord. Den store synonymordboka med omsetjingar til nynorsk	NKS-forlaget, Oslo	Sterkt utvida utgåve av <i>På godt norsk</i> . Ny og større utgåve elektronisk og på papir på Samlaget 2000
Magne Rommetveit	1995	På godt norsk. Synonymordbok for skulen med omsetjingar til nynorsk	NKS-forlaget, Oslo	Ei mindre skuleutgåve av <i>Med andre ord</i> , 2. utg. på Samlaget 2002

<i>Forfatter</i>	<i>År</i>	<i>Tittel</i>	<i>Utgjevar og stad</i>	<i>Merknader</i>
Nils Martin Hole	1997	Kva heiter det? Bokmål- nynorsk ordliste	Fagbokforlaget, Bergen	2. utg. 2007
Knut Lindh	2009	Bokmål – nynorsk skoleordbok	Cappelen Damm, Oslo	

Dei fleste av desse er såkalla fornorskingsordbøker, ein term som var vanlegare før enn i dag, der bokmålsord som (etter rådande, men skiftande normsyn) høvde dårleg på nynorsk, vart utstyrte med akseptable nynorskekvivalentar. Slike finst det også fleire av enn dei som står i lista, nemleg i form av tillegg til nynorske rettskrivingsordlister, som dei til Hellevik og Bjones. Men gruppa er elles heterogen, om ho enn er lita.

Iversen og Bakkens lommeordbok er ei definisjonsordbok og går, som den einaste, begge vegar mellom bokmål og nynorsk, men da slik at hovuddelen går frå bokmål til nynorsk, og blir følgd av eit kort tillegg der nynorskord som skil seg klart frå bokmål, får ein bokmålsekvivalent. Alle ord som er felles for bokmål og nynorsk, står i hovuddelen, markert med *.

Magne Rommetveits ordbøker er gigantane på området: Dei blir ikkje lenger kalla fornorskingsordbøker, men synonymordbøker med omsetjingar frå bokmål til nynorsk. Rommetveits mål er å omskipe heile stilføringa i den offentlege normalprosaen, og han har derfor ikkje berre med leksikalske ekvivalentar, men eit enormt tilfang av setningsdøme på dårleg bokmålsk kansellistil med ekvivalente setningar med god stil i nynorsk form. Maksimumsversjonen *Med andre ord* er laga for alle som skriv sakprosattekster, men særleg i offentlig forvaltning, mens ei mindre utgåve med den opphavlege tittelen *På godt norsk* er innretta mot skolen. Dette er altså i høg grad normative produksjonsordbøker.

For seg står Dag Gundersens *Norsk ordbok* frå 1966. Det var ein freistnad på å lage ei norsk rettskrivingsordbok der bokmålsord og nynorskord vart integ-rerte i same lemmaliste, med teikn som viste målformtilhørsle (+ for bokmål, * for nynorsk, ingenting for fellesformer). Den var inspirert av Einar Haugens *Norsk-engelsk ordbok* (sjå nedanfor), der den norske lemmalista var bygd på same

prinsipp, og der Gundersen var ein sentral medarbeidar. Gundersens ord-bok vart likevel ikkje godkjend til bruk i skolen, fordi separate ordbøker for bokmål og nynorsk i skolelovgjevinga var eit grunnprinsipp, og ho fekk ikkje etterføljarar.

Endeleg må vi nemne at når Matias Skards rettskrivingsordlister er med her, så er det fordi Skard førte opp ekvivalentar på bokmål til dei nynorske opp-slagsorda; desse listene går altså motsett veg av dei andre, frå nynorsk til bok-mål. Den viktigaste funksjonen deira er likevel å vere vanlege nynorske rettskri-vingsordlister, liksom dei fleste i gruppe 2.

4 Nynorsk til/frå framandspråk

<i>Forfattar</i>	År	Tittel	Utgjevar og stad	Merknader
Alf Torp og Marius Hægstad	1909	Gamalnorsk ordbok	Samlaget, Kristiania	Ny utgåve i 1930.
Johan Fredrik Voss	1912	Norsk-tysk ordlista til bruk i millom-skulen	Norli, Kristiania	
Otto Minde	1913	Ordlista. Engelsk – Landsmaal		
Ola og Aslaug Raknes	1914	Fransk-norsk ordliste for gymnasi	Samlaget, Kristiania	
Erik Eggen	1920	Latinsk – norsk ordliste for gymnasi		
E. Trøan	1923	Tyske ord og ordlag til bruk i gymnaset	Norli, Kristiania	Utarbeidd ved Skuleboknemnda åt Studentmål-laget i Oslo.
Ola Raknes	1927	Engelsk-norsk ordbok	Aschehoug, Oslo	Utgitt ved Skuleboknemnda åt Studentmål-laget i Oslo.

Forfattar	År	Tittel	Utgjevar og stad	Merknader
Alf Torp og Leiv Heggstad	1930	Gamalnorsk ordbok med nynorsk tyding	Samlaget, Oslo	Ny utgåve av Gamalnorsk ordbok frå 1909.
Johan Fredrik Voss	1933	Tysk-norsk ordbok	Noregs Boklag, Oslo	
Ola Raknes	1942	Fransk-norsk ordbok	Noregs Boklag, Oslo	
Leiv Dyrhaug	1946	Tysk-nynorsk ordbok	Gyldendal, Oslo	I serien Gyldendals blå ordbøker
Nils Halland	1955	Engelsk-nynorsk ordbok	Gyldendal, Oslo	I serien Gyldendals blå ordbøker
Asgaut Steinnes og Eirik Vandvik	1958	Latinsk-norsk ordbok	Samlaget, Oslo	Arbeidet med boka starta av Steinnes på 1930-talet. 3. utgåva kom i 1989 med namnet <i>Latinsk ordbok</i> .
Leiv Heggstad	1963	Gamalnorsk ordbok med nynorsk tyding	Samlaget, Oslo	Ny utgåve av <i>Gamalnorsk ordbok</i> frå 1909.
Herleiv Dahl og Göran Lindström	1965	Nynorsk-svensk ordlista	Gleerup, Lund	I serien Skrifter utgivna av Modersmåls-lärarnas förening
Eigil Lehmann og Þorsteinn Þ. Víglundsson	1967	Íslandsk-norsk ordbok / Íslenzk-norsk orðabók	Sunnmøre Vestmannalag, Bergen	
Johan Fredrik Voss og Kjell Ivar Vannebo	1969	Norsk-tysk ordbok	Samlaget, Oslo	Førsteutkast ved Voss, bearbeiding og utviding ved Vannebo; utg. av Skuleboknemnda åt Studentmål-laget i Oslo

<i>Forfatter</i>	<i>År</i>	<i>Tittel</i>	<i>Utgjevar og stad</i>	<i>Merknader</i>
Theodore Slette	1977	Norsk-engelsk ordbok	Det Norske Samlaget, Oslo	Utarbeidd med støtte frå Skuleboknemnda åt Studentmållaget i Oslo.
Eigil Lehmann	1987	Færøysk-norsk ordbok / Føroysk-norsk orðabók	Sunnmøre Vestmannalag, Bergen	
Marit Hovdenak og Lissi Struer	1987	Nynorsk-dansk ordliste <I H. Christiansen og N. Å. Nielsen: <i>Norsk-dansk ordbok</i> , 2. utg.>	Kunnskapsforlaget, Oslo / Paludan, København	
Tor Ulset	1989	Dansk-norsk ordliste	Nordisk språksekretariat, Oslo	
Erik Simensen, Leiv Heggstad og Finn Hødnebo	1990	Norrøn ordbok	Samlaget, Oslo	Vidareføring av <i>Gamalnorsk ordbok</i> . 5. utg. 2008.
Ole-Johan Elgaaen (red.)	1992	Engelsk ordbok for ungdom	Aschehoug & Co., Oslo	Til engelsk-opplæring i ungdomsskulen.
Per Moen og Per Bjørn Pedersen	1992	Engelsk – nynorsk blå ordbok	Kunnskapsforlaget, Oslo	Vidareført i <i>Engelsk-norsk/Norsk-engelsk ordbok</i> frå 1998.

<i>Forfattar</i>	År	Tittel	Utgjevar og stad	Merknader
Jostein Stokkeland (red)	1993	Engelsk-nynorsk / nynorsk-engelsk ordbok	Samlaget, Oslo	
Per Moen og Per-Bjørn Pedersen	1998	Engelsk-norsk/ Norsk-engelsk ordbok	Samlaget, Oslo	Engelsk-nynorsk-delen er i hovudsak ny utgåve av <i>Engelsk-nynorsk blå ordbok</i> frå 1992. Nynorsk-engelsk-delen er nyskriven.
Jostein Stokkeland	2003	Nynorsk ordliste <I V. Berkov o.a.: <i>Stor norsk-russisk ordbok</i> >	Kunnskapsforlaget, Oslo	

Også her har vi teke med alle nivå, frå omfattande ordbøker til små glossar berekna på elementærundervisning i skolen.

Vi ser da at dei sterkast representerte språka er dei vanlege skolespråka engelsk og tysk: åtte av ordbøkene/-listene involverer engelsk og fem tysk. Det er interessant å merke seg at nesten alle tysk-ordbøkene er frå tjue- og trettiåra, og at den nyaste frå tysk er frå 1946 og til tysk frå 1969. Til gjengjeld er berre to av engelsk-ordbøkene frå før krigen, og etter 1990 er det ikkje komme nye ordbøker for andre språk enn engelsk. Tendensen overraskar ikkje, men *utslaget* av einsretting mot engelsk er kanskje sterkare enn ein skulle vente.

Andre tradisjonelle skolespråk på høgare nivå er fransk (éi ordbok og éi ordliste), latin (like eins; det var eit vanlegare skolefag før enn no), og norrønt, tidlegare kjent som ”gamalnorsk”. Her er det snakk om same ordboka revidert av ulike forfattarar i ulike generasjonar. Den tek elles sikte på ei skandinavisk målgruppe av brukarar, slik at dei nyaste utgåvene har med bokmåsekvivalentar i

tilfelle der nynorskorda blir rekna som for vanskelege for ikkje-norske bruk-arar.

Ei oppteljing viser at to fransk og to latin. Eit par særrekk som har vist seg dei siste tiåra kan vi nemne.

Ein ting er at det nordiske samarbeidet har ført til fleire ordlister over ”falske venner” i forhold til dansk og svensk; her har Nordisk språksekretariat, som eksisterte frå 1978 til 1997, spela ei viktig rolle. Ein annan ting er at eit par større ordbøker frå bokmål til framandspråk har fått nynorsktilllegg – eit teikn på at nynorsk blir sedd på som eit viktig innslag i det norske språklandskapet som også utlendingar bør ha tilgang til, samtidig som sjølvstendige ordbøker mellom nynorsk og til dømes dansk og russisk ikkje blir sett på som rekningsssvarande.

Nesten alle desse ordbøkene baserer seg på den offisielle nynorsknormalen til kvar tid. Unntaket er Eigil Lehmanns ordbøker frå islandsk og færøysk, der dei norske ekvivalentane er på den tradisjonelle varianten av 1917-rettskrivinga (”i-målet”). Desse ordbøkene er laga i miljø som står i sterk opposisjon til den offisielle norske rettskrivingspolitikken. For islandske og færøyske brukarar er dette eit problem, sidan dei ikkje kan lite på at eller vurdere om dei norske ekvivalentane er allment brukte og forstått i Noreg.

5 Språkblanda bokmål og nynorsk til/frå framandspråk

<i>Forfattar</i>	<i>År</i>	<i>Tittel</i>	<i>Utgjevar og stad</i>	<i>Merknader</i>
Nathaniel Beckman	1946	Norsk-svensk ordbok för bokspråk och landsmål	Carlssons bokförlag, Stockholm	Kontrastiv ordbok; mest bokmålsoppslag, ein del nynorske oppslag med merking
Einar Haugen	1965	Norsk-engelsk ordbok	Universitetsforlaget, Oslo	Oppslagsord på bokmål og nynorsk, om-sett til amerikansk engelsk. Fleire utgåver.

Forfatter	År	Tittel	Utgjevar og stad	Merknader
Nathaniel Beckman	1970	Norsk-svensk ordbok för bokmål och nynorska	Carlssons bokförlag, Stockholm	Ny utg. av Beckman 1946
Aage Salling, Erik Hvid og Reidun Hovde	1973	Engelsk-norsk grunnordbok. Bokmål / Nynorsk	Gyldendal, Oslo	
Heinz Oehler og Jan Gausemel	1973	Tysk-norsk grunnordbok. Bokmål / Nynorsk	Gyldendal, Oslo	
Nathaniel Beckman	1978	Norsk-svenska ordboken	Norstedts, Stockholm	3. utg. av Beckman 1946
Tom Hustad	1979	Stor norsk-tysk ordbok	Universitetsforlaget, Oslo	1. utg. I 2. utg. (1999) er nynorskopplaga fjerna for å gje plass til nyord på bokmål.
Ivar Orgland og Fredrik Raastad	1985	Islandsk-norsk ordbok	NKS-forlaget, Oslo	2. utg. 1992
Hróbjartur Einarsson	1987	Norsk-islandsk ordbok / Norsk-íslensk orðabók	Universitetsforlaget, Oslo	
Elin Olaus Rekdal	1988	Norsk-svensk ordlista	Nordisk språksekretariat, Oslo	Kontrastiv
Skirne Helg Bruland	1989	Norsk-dansk ordliste	Nordisk språksekretariat, Oslo	Kontrastiv

Forfatter	År	Tittel	Utgjevar og stad	Merknader
Birgitta Fowler og Kjell Ivar Vannebo	1992	Norsk-svensk ordbok / Norstedts norsk-svenska ordbok	Kunnskapsforlaget, Oslo / Norstedts, Stockholm	
Ivar Orgland og Fredrik Raastad	1993	Islandsk-norsk ordbok	NKS-forlaget, Oslo	
Doekes Lulofs	1993	Woordenboek Noors-Nederlands Nederlands-Noors	BoekWerk & Partners, Groningen	Ny og større utgåve i 2005. Norsk del har nynorsk redigerings-språk. Oppslagsord både på nynorsk og bokmål med merking (* for nn og + for bm) der målformene er ulike. Samarbeid mellom universiteta i Oslo og Amsterdam og RTT
B. Lindgren, S. H. Bruland, A. Karker og S. Løland	1994	Skandinavisk ordbok	Nordisk språksekretariat, Oslo / Norstedts, Stockholm / Kunnskapsforlaget, Oslo / Gyldendal, København	Kontrastiv. Ordboks-delen med norsk som kjeldespråk omfattar både bokmål og nynorsk (utan å markere oppslagsorda for målform).

<i>Forfattar</i>	<i>År</i>	<i>Tittel</i>	<i>Utgjevar og stad</i>	<i>Merknader</i>
Harald og Žanetta Soleng	2000 (og seinare)	Polsk-norsk, Norsk-polsk		Har mest bokmålsoppslag, men òg ein del nynorske med tilvising til bokmålsoppslaga eller polske ekvivalentar

Dette er ordbøker der den norske lemmalista omfattar både bokmål og nynorsk, med særskild merking av lemma som er spesielle for den eine eller den andre målforma. Dei fleste går som ein ser frå norsk til framandspråket. Beckman var ein pioner, men han brukte i realiteten bokmål som kjeldespråk og supplerte med særskilde nynorskord merkte med N (det same gjer ekteparet Solengs polske, men med ein trekant som nynorsksymbol). Den sentrale representanten for denne gruppa er Haugens *Norsk-engelsk ordbok*. Det var Haugen og hans norske medarbeidar Dag Gundersen som tok i bruk teikna + for ”eksklusivt bokmål” og * for ”eksklusivt nynorsk”, ein metode som Gundersen også, som nemnt, brukte i si eiga norske rettskrivingsordbok frå 1966, og som òg har vore brukt av fleire andre ordbøker av denne typen.

Å bruke denne metoden når norsk er målspråket, er atskilleg vanskelegare, men det er gjort eit par gonger. Dei to ordbøkene frå 1973 var eigentleg berre glossar til eit sett elementære skolebøker, men Orglands og Raastads *Islandsk – norsk ordbok* og Lulofs sin *Nederlands Noors*-del av den bidireksjonale ordboka hans følgjer dette prinsippet. Eg var medarbeidar på ei ny og utvida utgåve av den sistnemnde (2005), og erfarte at det kan vere ganske kompliserande særleg når ein skal inkludere frasar og setningsdøme. Det er rett å seie at denne typen ordbøker – frå begge dei norske målformene til utanlandsk – nok er mest verdifulle for utlendingar som vil lese nynorsk (ved sida av bokmål).

Konklusjon

Som ein ser, har nynorsken ein rik leksikografisk tradisjon, men noko einsidig, med stor overvekt av rettskrivingsordlister og rimeleg god representasjon av tospråklege ordbøker retta mot dei framandspråka som er viktigast i Noreg, særleg innretta på skole og utdanning og sekundært andre praktiske formål. Hovudvekta ligg altså på innlærings- og produksjonsordbøker for morsmåls-brukarar (medrekna norske språkbrukarar med nynorsk som sidemål). Det viser kor den største marknaden finst, og gir òg ein peikepinn på dei samfunnsmessige føringane som ligg til grunn for denne situasjonen. Dei store ”fyrtårna” i denne tradisjonen er få; det er dei som skil seg ut ved å vere forskingsbaserte og har anten eit språkbyggjande (Aasen, Ross, Schjøtt) eller eit vitskapleg siktemål (Norsk Ordbok) – sjølv om det er vanskeleg å seie at desse to siktemåla eksisterer i reinkultur; det er vel uråd å seie at dei humanistiske norske ”nasjonal-vitskapane” nokon gong er heilt utan eit kultur-, språk- og / eller nasjons-byggjande element.

I tillegg til dette kjem altså den omfattande nynorske fagleksikografien, som Sylvi Dysvik greier ut om på s. 35-50. Og enda er ikkje feltet dekt; såleis er ikkje den nynorske ”kulturlleksikografien” komplett beskriven når vi ser bort frå dei store mengdene av dialektordbøker som finst og stadig kjem ut i alle landsdelar. Men denne litteraturen blir det ikkje høve til å beskrive nærare i denne boka; det bør gjerast ved eit anna høve.

Litteratur

- Dysvik, Sylvi 2009: Frå spongvegjer til høgfartsbanar. Om nynorsk fagspråk og terminologi i lys av nynorsk fagleksikografi. Masteroppgåve i nynorsk skriftkultur, Høgskulen i Volda
- Dysvik, Sylvi 2010: Nynorsk fagleksikografi. I denne rapporten.
- Haugen, Eva Lund 1984: *A Bibliography of Scandinavian Dictionaries*. White Plains, New York: Kraus International Publications
- Hovdenak, Marit 2001: Bokmål og nynorsk som kjelde og målspråk til internordiske ordbøker. *LexicoNordica* 8: 93-110